

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОЇ ВИХОВАНОСТІ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ У ПРОЦЕСІ ЗАНЯТЬ ХОРТИНГОМ

Постановка проблеми. Складна соціально-політична ситуація країни, процеси реформування суспільних відносин, які торкнулися усіх сфер соціального буття й не залишили осторонь систему військово-патріотичного виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Це пов'язано з тим, що система військово-патріотичного виховання безпосередньо зв'язана з освітою, обороноздатністю держави, культурним і духовним розвитком суспільства та виступає як особлива, історично обумовлена форма соціальної практики, яка містить ідеологічні, навчально-методичні, програмно-нормативні, теологічні й організаційно-педагогічні складові, покликані задовольнити потребу суспільства у військово-патріотичному вихованні підростаючого покоління.

Доцільність дослідження критеріїв, показників і рівнів військово-патріотичної вихованості молодших підлітків полягало для аналізу сучасного стану військово-патріотичного виховання учнів 5–6 класів загальноосвітніх навчальних закладів у процесі занять хортингом із метою визначення ефективних методик діагностування в учнівській молоді військово-патріотичної вихованості в процесі занять хортингом. Аналіз сучасного стану військово-патріотичного виховання в учнів загальноосвітніх навчальних закладів у процесі занять хортингом здійснювався за показниками ефективності роботи: секцій з хортингу та військово-прикладних видів спорту; змагань із хортингу, військово-прикладних видів спорту та Національної дитячо-юнацької військово-спортивної гри „Хортинг–Патріот“.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема військово-патріотичного виховання учнівської молоді досліджувалась у минулі роки науковцями в наступних напрямках: виховання старшокласників на бойових традиціях азербайджанського народу (М. Агаєв), система військово-патріотичного виховання в загальноосвітніх школах (М. Конжів), основи військово-патріотичного виховання (С. Коцевич), військово-патріотична робота серед молоді (В. Дзюба), військово-патріотичне виховання старшокласників у процесі позакласної роботи (М. Зубалій), військово-патріотичного виховання учнів допризовного віку (В. Івашковський), основи військово-патріотичного виховання школярів (В. Третяков, В. Фарфоровський), виховання учнів у процесі початкового військового навчання (В. Третяков), виховання учнів на героїчних традиціях (В. Фарфоровський), педагогічні основи військово-патріотичного виховання в загальноосвітній школі (Т. Шашло) та інші.

Досить детально висвітлюють військові аспекти виховання патріотизму, роль патріотичного обов'язку, військово-патріотичного виховання в захисті Вітчизни, теоретико-методичні засади військово-патріотичного виховання учнів у позакласній роботі, військово-патріотичне виховання учнівської молоді у процесі занять хортингом, військово-патріотичне виховання учнівської молоді у процесі позакласної роботи засобами українських національних бойових мистецтв, патріотичне виховання військових кадрів для зміцненні оборони країни: І. Білоцерківець [3], З. Діхтяренко [5], В. Дзюба [6], М. Зубалій [7], Е. Єрьоменко [11], В. Івашковський [8], Г. Коломоєць [9], О. Остапенко [10], Ж. Петрочко [11], М. Тимчик [12], Б. Шаповалов [13] та інші.

На сьогодні в Україні провідні позиції з розробки цієї проблеми займають: І. Бех, К. Чорна (програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді), І. Білоцерківець (військово-патріотичне виховання молодших підлітків засобами літератури у позакласній роботі), З. Діхтяренко (патріотичне виховання молодших школярів у процесі занять хортингом), Е. Єрьоменко, Ж. Петрочко (хортинг – школа сили і честі юного українця), М. Зубалій (форми та методи військово-патріотичного виховання старшокласників у процесі позакласної роботи), В. Івашковський (теоретико-методичні засади військово-патріотичного виховання учнів у позакласній роботі), Г. Коломоєць

(всеукраїнська військово-патріотична спортивна гра „Сокіл“ (Джура), М. Тимчик (військово-патріотичне виховання старших підлітків у процесі занять хортингом), Б. Шаповалов (військово-патріотичне виховання старшокласників у процесі позакласної роботи засобами українських національних бойових мистецтв).

Мета статті – визначення критеріїв, показників і рівнів військово-патріотичної вихованості молодших підлітків у процесі занять хортингом.

Виклад основного матеріалу. За результатами дослідження проблеми військово-патріотичного виховання в процесі занять хортингом було визначено *показники та рівні сформованості когнітивного, емоційно-ціннісного та діяльнісно-практичного критеріїв* військово-патріотичної вихованості молодших підлітків загальноосвітніх навчальних закладів. Показниками *когнітивного критерію* є: усвідомлення цінності поняття „військово-патріотичне виховання“ як складника життєдіяльності; знання історії Національного виду спорту України – хортингу, усвідомлення ролі війська у відстоюванні ідеалів свободи та державності України; обізнаність із різними формами позакласної роботи з військово-патріотичного виховання (туристські походи, змагання з хортингу, з військово-прикладних видів спорту, Національної дитячо-юнацької військово-спортивної гри „Хортинг-Патріот“). Показники *емоційно-ціннісного критерію*: інтерес до історії становлення та розвитку хортингу, Збройних Сил України, історії України; позитивне ставлення до різних форм позакласної роботи з військово-патріотичного виховання (туристські походи, змагання з хортингу, з військово-прикладних видів спорту, Національної дитячо-юнацької військово-спортивної гри „Хортинг-Патріот“; прагнення до самовдосконалення в процесі занять хортингом. Показники *діяльнісно-практичного критерію*: активність у процесі занять хортингом; прояв поважного ставлення до національних символів України, хортингу, ветеранів Другої світової війни, людей похилого віку, учасників АТО, дітей війни; активність у змаганнях із хортингу, з військово-прикладних видів спорту, Національної дитячо-юнацької військово-спортивної гри „Хортинг-Патріот“.

Результати теоретичного дослідження поняття „військово-патріотична вихованість“ молодших підлітків, аналіз стану військово-патріотичного виховання учнів 5–6 класів, теоретичні підходи до виховання самосвідомості (А. Артюшенко [1], І. Бех [2], О. Власова [4]) дають змогу зробити висновок, що процес військово-патріотичного виховання молодших підлітків активізується за *умови* розвитку самосвідомості особистості, що виявляється в її суб’єктності: усвідомлення учнем цінності поняття „військово-патріотичне виховання“ як складника життєдіяльності; знання учнем історії Національного виду спорту України – хортингу, ролі війська у відстоюванні ідеалів свободи та державності України; обізнаність із формами військово-патріотичної роботи (туристські походи, змагання з хортингу, з військово-прикладних видів спорту, Національної дитячо-юнацької військово-спортивної гри „Хортинг-Патріот“).

З метою дослідження рівнів військово-патріотичної вихованості молодших підлітків у процесі занять хортингом за показниками когнітивного, емоційно-ціннісного та діяльнісно-практичного критеріїв, а також з’ясування чинників, що впливають на їх становлення, нами був проведений другий етап констатувального експерименту. Результати опитування за показником „усвідомлення молодшими підлітками цінності поняття „військово-патріотичне виховання“ як складника життєдіяльності“ продемонстрували, що в 5 класах 66,2 % респондентів ЕГ і 65,5 % КГ мали низький рівень усвідомленості військово-патріотичного виховання; 20,0 % молодших підлітків ЕГ і 20,2 % КГ мали середній рівень за цим показником і лише 13,8 % учнів ЕГ та 14,3 % КГ мали високий рівень усвідомлення цінності поняття „військово-патріотичне виховання“ як складника життєдіяльності (див. табл. 1).

Результати опитування за показником усвідомленості молодшими підлітками поняття „військово-патріотичне виховання“ як складника їхньої життєдіяльності продемонстрували, що у 6–7 класах тільки 16,7 % учнів ЕГ та 17,1 % КГ отримали суми балів, що відповідають високому рівню; середній рівень усвідомленості поняття „військово-патріотичне виховання“ як складника їхньої життєдіяльності зафіксовано в 19,2 % молодших підлітків ЕГ та 18,9 %

учнів КГ; низький рівень зафіксовано в 64,1 % молодших підлітків ЕГ і в 64,0 % КГ. Результати анкетування учнів 5–6 класів із військово-патріотичної вихованості за показником „розуміння значущості історії Національного виду спорту України – хортингу, ролі війська у відстоюванні ідеалів свободи та державності України“ дозволили схарактеризувати молодших підлітків, які мають різний ступінь розуміння значущості історії Національного виду спорту України – хортингу, ролі війська у відстоюванні свободи та державності України (див. табл. 2).

Таблиця 1

Кількісні показники усвідомленості молодшими підлітками поняття „військово-патріотичне виховання“ як складника життєдіяльності, %

Рівень усвідомленості поняття „військово-патріотичне виховання“ як складника життєдіяльності	Групи	Учні 5 класів		Учні 6 класів	
		осіб	%	осіб	%
Високий	Е	24	13,8	28	16,7
	К	25	14,3	29	17,1
Середній	Е	35	20,0	32	19,2
	К	36	20,2	33	18,9
Низький	Е	81	66,2	71	64,1
	К	82	65,5	73	64,0

Таблиця 2

Кількісні показники розуміння молодшими підлітками значущості Національного виду спорту України – хортингу, ролі війська у відстоюванні свободи та державності України, %

Ступінь прояву розуміння змісту історії розвитку хортингу, історії України, ролі війська у відстоюванні свободи та державності України	Групи	Розуміння сутності поняття „військово-патріотичне виховання“			
		Учні 5 класів		Учні 6 класів	
		осіб	%	осіб	%
Високий	Е	23	12,9	22	12,8
	К	25	13,8	27	14,7
Середній	Е	36	21,0	32	20,0
	К	39	22,1	29	17,8
Низький	Е	76	66,1	82	67,2
	К	78	64,1	77	67,5

З таблиці 2 видно, що з-поміж молодших підлітків 5 класів високий ступінь прояву розуміння значущості історії Національного виду спорту України – хортингу, ролі війська у відстоюванні свободи та державності України зафіксований у 12,9 % респондентів ЕГ та 13,8 % КГ. Серед молодших підлітків 6 класів високий ступінь прояву розуміння значущості Національного виду спорту України – хортингу, ролі війська у відстоюванні свободи та державності України продемонстрували 12,8 % учнів ЕГ та 14,7 % КГ. Низький рівень розуміння значущості історії Національного виду спорту України – хортингу, ролі війська у відстоюванні свободи та державності України виявили 66,1 % молодших підлітків 5 класів ЕГ і 64,1 % учнів КГ. Серед школярів 6 класів низький рівень розуміння значущості історії Національного виду спорту України – хортингу, ролі війська у відстоюванні свободи та державності України продемонстрували 67,2 % учнів ЕГ і 67,5 % КГ.

З метою дослідження сформованості в молодших підлітків когнітивного критерію військово-патріотичної вихованості у процесі занять хортингом за показником „обізнаність

із формами позакласної роботи з військово-патріотичного виховання (туристські походи, змагання з хортингу, військово-прикладних видів спорту, Національної дитячо-юнацької військово-спортивної гри „Хортинг-Патріот“ було проведено опитування учнів 5–6 класів (див. табл. 3).

Таблиця 3

Кількісні показники обізнаності молодших підлітків із формами військово-патріотичної роботи, %

Ступінь прояву обізнаності молодших підлітків із формами військово-патріотичної роботи (туристські походи, змагання з хотингу, військово-прикладних видів спорту, Національної дитячо-юнацької військово-спортивної гри „Хортинг-Патріот“	Група	Учні 5 класів		Учні 6 класів	
		осіб	%	осіб	%
		Високий	Е	32	18,6
К	35		19,5	29	17,8
Середній	Е	36	20,0	38	34,7
	К	35	20,3	35	28,4
Низький	Е	80	61,4	72	44,7
	К	79	60,2	68	62,8

З таблиці видно, що серед молодших підлітків 5 класів, які мали низький рівень обізнаності з формами позакласної роботи з військово-патріотичного виховання (туристські походи, змагання з хортингу, військово-прикладних видів спорту, Національної дитячо-юнацької військово-спортивної гри „Хортинг-Патріот“, – 61,4 % учнів ЕГ та 60,2 % КГ; у 6 класах таких було 44,7 % в ЕГ і 62,8 % у КГ; середній рівень серед молодших підлітків 5–6 класів зафіксовано у 20,0 % та 34,7 % в ЕГ і відповідно 20,3 % та 28,4 % – у КГ; високий рівень у 18,6 % та 21,3 % в ЕГ і відповідно 19,5 % та 17,8 % – у КГ.

З метою вивчення емоційно-ціннісного критерію військово-патріотичної вихованості в процесі занять хортингом за показником „інтерес молодших підлітків до Національного виду спорту України – хортингу, Збройних Сил України, історії України“ було проведено опитування учнів 5–6 класів (див. табл. 4).

Таблиця 4

Кількісні показники інтересу молодших підлітків до Національного виду спорту України – хортингу, Збройних Сил України, історії України, %

Ступінь прояву інтересу до Національного виду спорту України – хортингу, Збройних Сил України, історії України	Група	Учні 5 класів		Учні 6 класів	
		осіб	%	осіб	%
		Високий	Е	21	15,9
К	23		16,5	25	17,1
Середній	Е	36	28,7	38	26,4
	К	35	30,2	35	26,1
Низький	Е	74	55,4	85	57,3
	К	76	53,3	82	56,8

З таблиці 4 видно, що молодші підлітки 5 класів проявили високий та середній рівні інтересу до Національного виду спорту України – хортингу, Збройних Сил України, історії України, що зафіксовано відповідно у 15,9 % і 28,7 % респондентів ЕГ і 16,5 % та 30,2 % учнів КГ. Серед молодших підлітків 6 класів проявили високий та середній рівні інтересу до Національного виду спорту України – хортингу, Збройних Сил України, історії України відповідно 16,3 % і 26,4 % учнів ЕГ, у КГ – 17,1 % і 26,1 % учнів. Низький рівень інтересу до

Національного виду спорту України – хортингу, Збройних Сил України, історії України продемонстрували 55,4 % молодших підлітків 5 класів ЕГ і 53,3 % КГ. Серед учнів 6 класів низький рівень інтересу до Національного виду спорту України – хортингу, Збройних Сил України, історії України продемонстрували 57,3 % школярів ЕГ і 56,8 % КГ.

З метою вивчення сформованості в молодших підлітків емоційно-ціннісного критерію військово-патріотичної вихованості за показником „прагнення до особистісного самовдосконалення в процесі занять хортингом“ ми провели опитування учнів 5–6 класів щодо мотивів тренуванням хортингом (див. табл. 5).

Таблиця 5

Мотиви тренування хортингом молодших підлітків, %

Мотиви занять хортингом	Група	Учні 5 класів		Учні 6 класів	
		осіб	%	осіб	%
Особистісний розвиток	Е	32	18,7	34	21,4
	К	35	16,5	29	18,7
Покращення статури тіла	Е	16	9,0	19	11,4
	К	18	8,8	15	10,6
Фізичне вдосконалення	Е	22	13,0	20	7,8
	К	25	14,5	23	8,8
Спілкування з товаришами	Е	10	26,7	8	27,8
	К	11	24,4	10	25,4
Отримання оцінки	Е	7	9,8	9	8,4
	К	6	11,2	7	7,1
Уникнення неприємностей від тренера	Е	19	22,8	15	23,2
	К	20	24,6	19	29,4

Отже, як демонструє таблиця 5, 59,3 % молодших підлітків 5 класів ЕГ та 60,2 % контрольних груп і 6 класів – 59,4 % ЕГ і 61,9 % КГ відвідують заняття з хортингу, з мотивів, які не належать до мотивів особистісного вдосконалення (спілкування з товаришами, отримання оцінки, уникнення неприємностей від тренера). Але 40,7 % й 40,6 % молодших підлітків 6 класів ЕГ та 39,8 % і 38,1 % 6 класів КГ відвідують заняття хортингом із метою особистісного вдосконалення.

Для визначення рівнів сформованості позитивного ставлення молодших підлітків до різних форм позакласної роботи з військово-патріотичного виховання (туристські походи, змагання з хортингу, військово-прикладних видів спорту, Національної дитячо-юнацької військово-спортивної гри „Хортинг-Патріот“) було опитано учнів 5–6 класів (див. табл. 6).

Таблиця 6

Кількісні показники рівнів сформованості позитивного ставлення молодших підлітків до різних форм позакласної роботи з військово-патріотичного виховання, %

Рівень	Група	Учні 5 класів		Учні 6 класів	
		осіб	%	осіб	%
Високий	Е	16	8,6	21	11,3
	К	18	9,4	19	9,8
Середній	Е	39	40,0	30	33,0
	К	35	37,5	32	31,4
Низький	Е	62	51,4	72	55,7
	К	68	53,1	78	58,8

Із таблиці видно, що серед учнів 5 класів високий рівень позитивного ставлення до різних форм позакласної роботи з військово-патріотичного виховання (туристські походи, змагання з хортингу, військово-прикладних видів спорту, Національної дитячо-юнацької військово-спортивної гри „Хортинг-Патріот“) мають 8,6 % респондентів ЕГ і 9,4 % КГ,

середній – 40,0 % ЕГ і 37,5 % КГ, низький рівень за цим показником зафіксовано у 51,4 % учнів ЕГ та в 53,1 % КГ.

Серед підлітків 6 класів високий рівень позитивного ставлення до різних форм позакласної роботи з військово-патріотичного виховання (туристські походи, змагання з хортингу, військово-прикладних видів спорту, Національної дитячо-юнацької військово-спортивної гри „Хортинг-Патріот“) виявлено в 11,3 % молодших підлітків ЕГ і в 9,8 % КГ, середній рівень – у 33,0 % учнів ЕГ і в 31,4 % КГ; а низький рівень – в 55,7 % школярів ЕГ і в 58,8 % КГ.

З метою вивчення сформованості у молодших підлітків діяльнісно-практичного критерію військово-патріотичної вихованості за показником „активність у процесі занять хортингом“, ми провели опитування учнів 5–6 класів (див. табл. 7).

Таблиця 7

Кількісні показники рівнів активності молодших підлітків у процесі занять хортингом, %

Рівень активності	Група	Учні 5 класів		Учні 6 класів	
		осіб	%	осіб	%
Високий	Е	21	11,0	24	11,9
	К	19	9,9	18	9,8
Середній	Е	39	30,6	31	21,0
	К	35	37,0	32	21,4
Низький	Е	64	58,4	70	67,1
	К	61	53,1	73	68,8

До першої групи увійшли молодші підлітки з високим рівнем активності в процесі занять хортингом. У 5 класах таких було зафіксовано 11,0 % в ЕГ і 9,9 % у КГ, а в 6 класах відповідно – 11,9 % в ЕГ і 9,8 % у КГ. Середній рівень активності в процесі занять хортингом, було виявлено в 30,6 % молодших підлітків 5 класів ЕГ і 37,0 % КГ, а в 6 класах відповідно – 21,0 % у ЕГ і 21,4 % у КГ. У групі з низьким рівнем активності в процесі занять хортингом було зафіксовано 58,4 % молодших підлітків 5 класів ЕГ і 53,1 % КГ. Серед молодших підлітків 6 класів до цієї групи увійшли 67,1 % ЕГ і 68,8 % КГ.

Визначення поважного ставлення до національних символів України, хортингу, ветеранів Другої світової війни, людей похилого віку, учасників АТО, дітей війни здійснювалося за матеріалами опитування (див. табл. 8).

Таблиця 8

Кількісні показники поважного ставлення до національних символів України, хортингу, ветеранів Другої світової війни, людей похилого віку, учасників АТО, дітей війни, %

Рівень активності щодо поважного ставлення до національних символів України, хортингу, ветеранів Другої світової війни, людей похилого віку, учасників АТО, дітей війни	Група	Учні 5 класів		Учні 6 класів	
		осіб	%	осіб	%
Високий	Е	24	11,9	21	11,0
	К	18	9,8	19	9,9
Середній	Е	31	21,0	39	30,6
	К	32	21,4	35	37,0
Низький	Е	70	67,1	64	58,4
	К	74	68,8	68	53,1

Опитування за показником „поважне ставлення учнів 5–6 класів до національних символів України, хортингу, ветеранів Другої світової війни, людей похилого віку, учасників АТО, дітей війни“ показало, що відповідно 11,9 % і 11,0 % респондентів ЕГ та

9,8 % і 9,9 % КГ – мали високий рівень, 21,0 % і 30,6 % учнів ЕГ і 21,4 % та 37,0 % КГ – виявили середній рівень і відповідно 67,1 % та 58,4 % учнів ЕГ і 68,8 % та 53,1 % респондентів КГ – мали низький рівень. Результати опитування молодших підлітків за показником „активність занять хортингом“, засвідчили, що серед учнів 5 класів, які брали участь у констатувальному етапі експерименту, дуже високу активність у процесі занять хортингом виявили 12,5 % респондентів ЕГ і 13,3 % КГ; високу активність підтвердили 21,2 % учнів ЕГ і 22,2 % КГ; середню активність виявили 52,3 % ЕГ і 43,3 % КГ; низьку активність показали 14,0 % молодших підлітків ЕГ і 21,2 % КГ (див. табл. 9).

Таблиця 9

Кількісні показники активності молодших підлітків у туристських походах, змаганнях із хортингу, військово-прикладних видів спорту та Національної дитячо-юнацької військово-спортивної гри „Хортинг-Патріот“, %

Показники активності у туристських походах, змаганнях із хортингу, військово-прикладних видів спорту та Національної дитячо-юнацької військово-спортивної гри „Хортинг-Патріот“	Група	Учні 5 класів		Учні 6 класів	
		осіб	%	осіб	%
Дуже висока	Е	21	12,5	19	11,3
	К	23	13,3	22	12,7
Висока	Е	36	21,2	36	21,2
	К	38	22,2	35	20,7
Середня	Е	76	52,3	82	45,3
	К	78	43,3	77	43,3
Низька	Е	35	14,0	39	22,2
	К	37	21,2	37	23,3

Результати опитування молодших підлітків 6 класів, які брали участь у констатувальному етапі експерименту, показали, що дуже високу активність у туристських походах, змаганнях із хортингу, військово-прикладних видів спорту, військово-спортивної гри „Хортинг-Патріот“ мали 11,3 % респондентів ЕГ і 12,7 % КГ. Високу активність у проведенні зазначених заходів показали 21,2 % учнів ЕГ і 20,7 % КГ. Середню активність виявили 45,3 % респондентів ЕГ і 43,3 % КГ. Низьку активність у туристських походах, змаганнях з хортингу, військово-прикладних видів спорту та військово-спортивної гри „Хортинг-Патріот“ було зафіксовано в 22,2 % молодших підлітків ЕГ і 23,3 % учнів 6 класів КГ.

Результати проведеного констатувального етапу дослідження дали змогу умовно визначити три групи учнів 5–6 класів загальноосвітніх шкіл: з низьким, середнім і високим рівнями військово-патріотичної вихованості у процесі занять хортингом.

До першої групи (з низьким рівнем військово-патріотичної вихованості) увійшли молодші підлітки, які негативно ставляться до занять хортингом, військово-прикладних видів спорту, військово-спортивних ігор, туристських походів місцями бойової слави, рухової активності та своєї фізичної підготовленості. Більшість із них не розуміють, що основними засобами підвищення своєї військово-патріотичної вихованості є регулярна участь у військово-спортивних іграх, туристських походах, заняттях у спортивних секціях із хортингу, військово-прикладних видів спорту, які сприяють підвищенню рухової активності, фізичної підготовленості, та дотримання здорового способу життя. Учні цієї групи мають також низький рівень знань із Національного виду спорту України – хортингу, ролі війська у відстоюванні ідеалів свободи та державності України; обізнаність із формами військово-патріотичної роботи (туристські походи, змагання з хортингу, з військово-прикладних видів спорту, військово-спортивної гри „Хортинг-Патріот“). Вони майже не володіють уміннями та навичками занять військово-спортивними іграми, туризмом, видом спорту хортинг, підвищення рухової активності, фізичної підготовленості та здорового способу життя. У таких учнів зафіксовано низький рівень військово-патріотичної вихованості, рухової

активності, фізичної підготовленості під час занять військово-спортивними іграми, туризмом, видом спорту хортинг. Їхній вільний час пов'язаний лише з нерегулярним відвідуванням військово-патріотичних заходів, що проводяться в школі. У школярів цієї групи також відсутні домінуючі цінності занять хортингом, військово-спортивними іграми, туристськими походами, рухової активності, фізичної підготовленості та здорового способу життя. У деяких із них відмічається негативне ставлення до військово-патріотичного виховання в процесі позакласної роботи.

До другої групи увійшли молодші підлітки з середнім рівнем військово-патріотичної вихованості в процесі занять хортингом. Для них характерне байдуже ставлення до необхідності підвищувати свою військово-патріотичну вихованість, рухову активність й фізичну підготовленість під час занять хортингом, військово-спортивними іграми, туристськими походами місцями бойової слави, військово-спортивної гри „Хортинг-патріот“. Водночас ці учні розуміють, що основними засобами підвищення рівнів військово-патріотичної вихованості є регулярні заняття хортингом, військово-спортивними іграми, туристські походи, змагання з хортингу й фізична підготовка та рухова активність під час самостійних занять у домашніх умовах, за місцем проживання. Учні цієї групи мають середній рівень знань із військово-патріотичного виховання, військово-спортивних ігор, туризму, виду спорту хортинг, рухової активності та фізичної підготовленості. Вони володіють посередніми вміннями та навичками дотримання гігієнічних норм рухової активності, намагаються досягти вікових рівнів фізичної підготовленості, здорового способу життя. В них також зафіксовано середній рівень військово-патріотичної вихованості, фізичної підготовленості та добової рухової активності. Він пов'язаний з заняттями військово-спортивними іграми, туристськими походами, тренуванням видом спорту хортинг і самостійними заняттями в домашніх умовах й за місцем проживання. Їхньою домінуючою цінністю починає виступати орієнтація на досягнення середнього рівня військово-патріотичної вихованості, рухової активності та фізичної підготовленості в процесі занять хортингом.

До третьої групи належали молодші підлітки з високим рівнем військово-патріотичної вихованості в процесі занять хортингом. Їм притаманне позитивне ставлення до Національного виду спорту України – хортингу, військово-спортивних ігор, туристських походів місцями бойової слави, рухової активності, фізичної підготовленості та здорового способу життя. Ці учні розуміють, що основними формами підвищення рівнів своєї військово-патріотичної вихованості є їхні заняття хортингом, військово-спортивними іграми, туристські походи, змагання з хортингу. Усі вони виконують гігієнічні норми рухової активності під час занять у туристських гуртках, спортивних секціях із хортингу, самостійних занять іграми в домашніх умовах та за місцем проживання. Учні цієї групи мають глибокі та міцні знання з Національного виду спорту України – хортингу, військово-спортивних ігор, туризму, рухової активності, фізичної підготовленості й здорового способу життя. Вони володіють вміннями й навичками з хортингу, рухової активності, досягли вікових рівнів фізичної та тактичної підготовленості з хортингу, проявляють наполегливість під час занять хортингом, військово-прикладними видами спорту й дотримуються вимог здорового способу життя. В них також зафіксовано високий рівень військово-патріотичної вихованості, фізичної підготовленості й добової рухової активності, який досягається завдяки виконанню ранкової гігієнічної гімнастики, відвідуванню секційних занять із хортингу, туристських гуртків, самостійним заняттям у домашніх умовах і за місцем проживання. Їхньою домінуючою цінністю є орієнтація на досягнення високого рівня військово-патріотичної вихованості, гігієнічних норм рухової активності та високого рівня фізичної підготовленості в процесі занять хортингом.

Порівняльні дані військово-патріотичної вихованості молодших підлітків за підсумками констатувального етапу експерименту демонструють, що найбільшу кількість становлять молодші підлітки з низьким рівнем військово-патріотичної вихованості в процесі занять хортингом (ЕГ – 61,3 %, КГ – 59,8 % у 5 класах і 58,0 % – ЕГ та 59,2 % – КГ у 6 класах) (див. табл. 10).

Таблиця 10

Загальні рівні військово-патріотичної вихованості молодших підлітків у процесі занять хортингом за підсумками констатувального етапу експерименту, %

Класи \ Рівні	Високий	Середній	Низький	Високий	Середній	Низький
	Експериментальні групи			Контрольні групи		
5	13,3	25,3	61,3	13,6	26,5	59,8
6	15,4	26,5	58,0	15,0	25,9	59,2

Середній рівень військово-патріотичної вихованості в процесі занять хортингом мали 25,3 % молодших підлітків 5 класів ЕГ і 26,5 % КГ, а в 6 класах – 26,5 % ЕГ і 25,9 % молодших підлітків КГ. Серед 5 класів високий рівень військово-патріотичної вихованості виявили 13,3 % молодших підлітків ЕГ і 13,6 % КГ; 3-поміж 6 класів 15,4 % респондентів ЕГ та 15,0 % учнів КГ. Загалом же показники військово-патріотичної вихованості молодших підлітків у процесі занять хортингом експериментальних і контрольних груп є приблизно однаковими, що відповідає реальному стану досліджуваної проблеми в загальноосвітніх навчальних закладах.

Висновки. Таким чином, підсумки експериментальної роботи щодо розподілу учнів 5–6 класів за рівнями військово-патріотичної вихованості в процесі занять хортингом дають підстави для висновку, що в загальноосвітніх навчальних закладах недостатньо уваги приділяється військово-патріотичному вихованню молодших підлітків у процесі занять хортингом. Так, кількісні показники усвідомленості молодшими підлітками поняття „військово-патріотичне виховання“ як складника життєдіяльності, обізнаності молодших підлітків із формами військово-патріотичної роботи, інтересу молодших підлітків до Національного виду спорту України – хортингу, Збройних Сил України, історії України, рівнів активності молодших підлітків у процесі занять хортингом, поважного ставлення до національних символів з хортингу, України, ветеранів Другої світової війни, людей похилого віку, учасників АТО, дітей війни, активності молодших підлітків у туристських походах, змаганнях із хортингу, військово-прикладних видів спорту та військово-спортивної гри „Хортинг-патріот“, демонструють низькі показники та рівні військово-патріотичної вихованості серед учнів 5–6 класів у досліджуваних видах виховної діяльності. Серед організаційних причин найбільш суттєвими є: невідповідність змісту, форм і методів виховної роботи з військово-патріотичного виховання в процесі занять хортингом, яка ведеться в загальноосвітніх навчальних закладах, інтересам і потребам вихованців, зокрема, недостатнє використання сучасних інтерактивних методів військово-патріотичного виховання.

Перспективи подальшого дослідження з проблеми військово-патріотичного виховання школярів у процесі занять хортингом набули: зміст, форми та методи військово-патріотичного виховання учнівської молоді в процесі занять хортингом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артющенко А. О. Формування в учнів загальноосвітньої школи особистісної мобільності у процесі фізичного виховання : монографія / А. О. Артющенко. – Черкаси, 2011. – 393 с.
2. Бех І. Д. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді / І. Д. Бех, К. І. Чорна. – К., 2014. – 29 с.
3. Білоцерківець І. Національні традиції військово-патріотичного виховання учнівської молоді України / І. Білоцерківець // Матеріали науково-практичного семінару, присвяченого Першому чемпіонату України з поліцейського хортингу / [ред. рада: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2015. – С. 5–8.
4. Власова О. І. Основи психології та педагогіки : підручник / О. І. Власова, А. А. Марушкевич. – К. : Знання, 2011. – 333 с.

5. Діхтяренко З. Вплив патріотизму на формування суті поліцейського хортингу / З. Діхтяренко // Матеріали науково-практичного семінару, присвяченого Першому чемпіонату України з поліцейського хортингу / [ред. рада: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2015. – С. 9–15.
6. Дзюба В. В. Система мотивації персоналу підприємства на прикладі ВАТ „Сумихімпром“ / В. В. Дзюба, Л. П. Валенкевич // Тези доповідей науково-технічної конференції викладачів, співробітників, аспірантів і студентів факультету економіки та менеджменту, присвяченої дню науки в Україні, м. Суми 18–22 квітня – 2011. – № 1. – С. 129–130.
7. Зубалій М. Д. Класифікації методів військово-патріотичного виховання допризовної молоді / М. Д. Зубалій // Фізичне виховання в рідній школі. – 2015. – № 3. – С. 36–39.
8. Івашковський В. В. Військово-патріотичне виховання школярів як соціально-психологічна проблема / В. В. Івашковський // Фізичне виховання в рідній школі. – 2015. – № 1. – С. 28–30.
9. Методичні рекомендації щодо проведення Всеукраїнської військово-патріотичної спортивної гри „Зірниця“ / Г. А. Коломоєць, В. В. Тимченко. – К., 2011. – 11 с.
10. Остапенко О. Концепція військово-патріотичного виховання в системі освіти України / Олександр Остапенко, Микола Зубалій // Вища школа. – 2015. – № 4–5. – С. 118–126.
11. Петрочко Ж. В. Хортинг – школа сили і честі юного українця : метод. посіб. / Ж. В. Петрочко, Е. А. Єршоменко. – К. : Паливода А. В., 2016. – 544 с.
12. Тимчик М. В. Військово-патріотичне виховання старших підлітків у процесі занять хортингом / М. В. Тимчик, Р. М. Мішаровський // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова : збірник наук. праць. Серія № 15. „Науково-педагогічні проблеми фізичної культури / Фізична культура і спорт“ / за ред. Г. М. Арзютова. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. – Вип. 3 К 1 (56) 15. – С. 352–355.
13. Шаповалов Б. Поліцейський хортинг як вид спорту та система формування готовності до дій в екстремальних ситуаціях / Б. Шаповалов // Теорія і методика хортингу: зб. наук. праць / [ред. кол.: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2015. – Вип. 3. – С. 124–129.

REFERENCES

1. Artiushenko, A. O. (2011). *Formuvannia v uchniv zahalnoosvitnoi shkoly osobystisnoi mobilnosti u protsesi fizychnoho vykhovannia* [Formation of comprehensive school pupils' personal mobility in the process of physical education]. Cherkasy.
2. Bekh, I. D., & Chorna, K. I. (2014). *Prohrama ukraïnskoho patriotychnoho vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi* [Program of Ukrainian patriotic education of children and youth]. Kyiv.
3. Bilotserkivets, I. (2015). *Natsionalni tradytsii viiskovo-patriotychnoho vykhovannia uchnivskoi molodi Ukrainy* [National traditions of military-patriotic education of Ukrainian youth]. In I. D. Bekh et al. (Eds.), *Materialy naukovopraktychnoho seminaru, prysviachenoho Pershomu chempionatu Ukrainy z polityseiskoho khortynhu* (pp. 5–8). Kyiv: Palyvoda A. V.
4. Vlasova, O. I., & Marushkevych, A. A. (2011). *Osnovy psykholohii ta pedahohiky* [Basics of psychology and pedagogy]. Kyiv: Znannia.
5. Dikhtiarenko, Z. (2015). *Vplyv patriotyzmu na formuvannia suti polityseiskoho khortynhu* [Patriotism impact on the formation of police horting's essence]. In I. D. Bekh et al. (Eds.), *Materialy naukovopraktychnoho seminaru, prysviachenoho Pershomu chempionatu Ukrainy z polityseiskoho khortynhu* (pp. 9–15). Kyiv: Palyvoda A. V.
6. Dziuba, V. V., & Valenkevych, L. P. (2011). *Systema motyvatsii personalu pidpriemstva na prykladi VAT „Sumykhimprom“* [The system of motivation of enterprise personnel on the example of „Sumykhimprom“]. In *Tezy dopovidei naukovotekhnichnoi konferentsii vykladachiv, spivrobotnykiv, aspirantiv i studentiv fakultetu*

- ekonomiky ta menedzhmentu, prysviachenoi dniu nauky v Ukraini, m. Sumy 18–22 kvitnia: N 1* (pp. 129–130).
7. Zubalii, M. D. (2015). Klasyfikatsii metodiv viiskovo-patriotychnoho vykhovannia dopryzovnoi molodi [Classifications of methods of military-patriotic education of pre-conscription youth]. *Fizychne vykhovannia v ridnii shkoli*, 3, 36–39.
 8. Ivashkovskyyi, V. V. (2015). Viiskovo-patriotychne vykhovannia shkoliariv yak sotsialno-psykholohichna problema [Military-patriotic education of schoolchildren as a socio-psychological problem]. *Fizychne vykhovannia v ridnii shkoli*, 1, 28–30.
 9. Kolomoiets, H. A., & Tymchenko, V. V. (2011). *Metodychni rekomendatsii shchodo provedennia Vseukrainskoi viiskovo-patriotychnoi sportyvnoi hry „Zirnytsia“* [Methodical recommendations on conducting All-Ukrainian patriotic sport game „Zirnytsia“]. Kyiv.
 10. Ostapenko, O., & Zubalii, M. (2015). Kontseptsii viiskovo-patriotychnoho vykhovannia v systemi osvity Ukrainy [Conception of military-patriotic education in the educational system of Ukraine]. *Vyshcha shkola*, 4–5, 118–126.
 11. Petrochko Zh. V., & Yeromenko, E. A. (2016). *Khortynh – shkola syly i chesti yunoho ukrainsia* [Hortling – school of power and honor of young Ukrainians]. Kyiv: Palyvoda A. V.
 12. Tymchyk, M. V. & Misharovskyyi, R. M. (2015). Viiskovo-patriotychne vykhovannia starshykh pidlitkiv u protsesi zaniat khortynhom [Military-patriotic education of elder teenagers in the process of hortling training]. In H. M. Arziutov (Ed.), *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii № 15. „Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury / Fizychna kultura i sport“: Issue 3 K 1 (56) 15* (pp. 352–355). Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova.
 13. Shapovalov, B. (2015). Politseiskyyi khortynh yak vyd sportu ta systema formuvannia hotovnosti do dii v ekstremalnykh sytuatsiiakh [Police Hortling as a sport and the system of formation of readiness for action in emergency situations]. In Bekh, I. D. al. (Eds.). *Teoriia i metodyka hortynhu: Issue 3* (pp. 124–129). Kyiv: Palyvoda A. V.

Олександр Остапенко.

Критерії, показники та рівні військово-патріотичної вихованості молодших підлітків у процесі занять хортингом.

У статті розкрито доцільність дослідження критеріїв, показників і рівнів військово-патріотичної вихованості молодших підлітків, яке полягає в аналізі сучасного стану військово-патріотичного виховання учнів 5–6 класів загальноосвітніх навчальних закладів у процесі занять хортингом. Метою дослідження є визначення ефективних методик діагностування в учнівській молоді військово-патріотичної вихованості в процесі занять хортингом. Діагностування рівнів військово-патріотичної вихованості молодших підлітків у процесі занять хортингом визначалися за показниками: усвідомлення учнями цінності поняття „військово-патріотичне виховання“ як складника життєдіяльності, знання учнями історії розвитку Національного виду спорту України – хортингу, ролі війська у відстоюванні ідеалів свободи та державності України, обізнаність із формами військово-патріотичної роботи (туристські походи, змагання з хортингу, з військово-прикладних видів спорту, військово-спортивної гри „Хортинг-Патріот“), ставлення молодших підлітків до різних форм позакласної роботи з військово-патріотичного виховання, інтересу молодших підлітків до Національного виду спорту України – хортингу, Збройних Сил України, історії України, мотиви занять хортингом молодших підлітків.

Ключові слова: *військово-патріотична вихованість, молодші підлітки, хортинг, інтерес, ставлення, мотиви, змагання, цінності, критерії, показники, рівні, методики, військово-прикладні види спорту, військово-спортивна гра, знання, процес.*

Oleksandr Ostapenko.

Institute of Problems on Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (Berlynskoho Str. 9, Kyiv, Ukraine).

Criteria, Indexes and Levels of Military-Patriotic Education of Junior Teenagers in the Process of Horting Training.

In the article, the expedience of research of criteria, indexes and levels of military-patriotic education of junior teenagers is exposed, which consisted in the analysis of the modern state of military-patriotic education of students of 5–6 grades of general educational establishments in the process of horting training aimed at determination of effective methods of diagnostics of students' military-patriotic education in the process of horting training. The levels of military-patriotic education of junior teenagers in the process of horting training were determined after indexes: awareness of the value of the concept «military-patriotic education» as a component of vital functions of students; knowledge of history of the National type of sport of Ukraine – horting, the role of army in defending ideals of freedom and the state system of Ukraine; knowledge about the forms of military-patriotic work (tourist hikes, competition on horting, military applied types of sport, military-patriotic game, particularly „Khorting-patriot“), attitude of junior teenagers towards different forms of extracurricular work on military-patriotic education, interest of junior teenagers to the National type of sport of Ukraine – horting, armed forces of Ukraine, history of Ukraine, reasons of horting training.

Key words: *military-patriotic education, junior teenagers, horting, interest, attitude, reasons, competitions, values, criteria, indexes, levels, methods, military applied types of sport, military-sport game, knowledge, process.*

Александр Остапенко.

Критерии, показатели и уровни военно-патриотической воспитанности младших подростков в процессе занятий хортингом.

В статье раскрыта целесообразность исследования критериев, показателей и уровней военно-патриотической воспитанности младших подростков, которое заключалось в анализе современного состояния военно-патриотического воспитания учащихся 5–6 классов общеобразовательных учебных заведений в процессе занятий хортингом. Целью исследования: определения эффективных методик диагностирования у молодежи военно-патриотической воспитанности в процессе занятий хортингом. Диагностика уровней военно-патриотической воспитанности младших подростков в процессе занятий хортингом определялись по показателям: осознание учащимися ценности понятия „военно-патриотическое воспитание“ как составляющей части жизнедеятельности, знание истории развития Национального вида спорта Украины – хортинга, роли войска в отстаивании идеалов свободы и государственности Украины, осведомленность из формами военно-патриотической работы (туристические походы, соревнования по хортингу, по военно-прикладным видам спорта, военно-спортивной игры „Хортинг-Патриот“), отношение младших подростков к разным формам внеклассной работы по военно-патриотическому воспитанию, интерес младших подростков к Национальному виду спорта Украины – хортингу, Вооруженным Силам Украины, истории Украины, мотивы занятий хортингом младших подростков.

Ключевые слова: *военно-патриотическая воспитанность, младшие подростки, хортинг, интерес, отношение, мотивы, соревнования, ценности, критерии, показатели, уровни, методики, военно-прикладные виды спорта, военно-спортивная игра, знание, процесс.*